

SLOVENSKI UČITELJ.

List za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje.

Izhaja 1., 10. in 20. vsakega meseca in velja 3 gld. za vse leto, 1 gld. 50 kr. za pol leta. Učiteljskim pripravnikom se daja za 2 gld. na leto. Spise, dopise in naročnino sprejema Ivan Lapajne, nadučitelj v Ljutomeru na Štajerskem. Oznaniła, reklamacije in druge administrativne reči naj se blagovolijo pošiljati „Narodni tiskarnici“ v Mariboru v koroški ulici hiš. šte. 229.

Štev. 19.

V Mariboru 1. julija 1873.

I. letnik.

Častitim čitateljem.

Pol tečaja „Slovenskega učitelja“ že imamo dovršenega. 1. številka drugega tečaja nam pa daje priliko, da spregovorimo prijazno in potrebno besede s svojimi č. čitatelji, prijatelji in podporniki. Koliko smo s prvim tečajem svojim naročnikom vstregli, ne vemo na tanko; znano nam je pa vendar, da je večina njih zadovoljna z zadržajem in obliko lista. Vest nam tudi ne očita, da ne bi bili z ozirom na sedanje razmere spolnovali prevzetih dolžnosti. „Vsak začetek je težak“, to je že star pregovor. Tako smo se tudi mi z mnogimi nasprotniki in neprelikami posebno začetkoma bojevati morali in se še bojujemo. Pri našem podvzetju nas to največ opovira, da „glavna moč“ ne biva v Mariboru, kjer list izhaja in kjer se tiska. Od tod izvira, da je bila gledé oblike včasih kaka nedoslednost in kaka tiskarna pomota od več. Pa vsaj se tudi drugim časnikom kaj takega pripeti, kar se ne bo odstraniti moglo, dokler se pisatelji ne zedinijo. Ko smo bili naš šolski list osnovali, spotikal se nam je hudoben namen, da hočemo razprti delati na šolskem polju. Naši č. čitatelji so se pa tekom minulega tečaja prepričali, da imamo viši in blaži namen. Sami od sebe nismo napadali raznih šolskih strank, a kedar smo bili po krivičnem zadeti, morali smo braniti svoje poštenje. Nov šolski list za Slovence postal je bil živa potreba prav takrat, ko smo začeli „Slovenskega učitelja“ izdajati. „Uč. Tov.“ bil je sicer prav dober šolski list in je z ene strani še zdaj. Tudi so glavne moči našega lista bile ravno pri „Tov.“ zdatni sodelalci. Slovenski učitelji so ga toda malo čitali. To nas je jako v srce bolelo, in začeli smo premišljevati, kako bi se oni list preustrojil, da bi slovenski učitelji bolj po njem segali.

Ker pa neugodne razmere niso dovolile nikakoršne spre-

membe pri onem listu, začeli smo v drugi slovenski deželi izdajati nov slovenski šolski list z določnejšim programom, nego je bil pri „Tovaršu.“ To smo bili storili edino le iz domoljubja, iz ljubezni do slovenske šole in do slovenskih učiteljev, od katerih smo želeli, da bi mnogo čitali, da bi čitali slovenske šolske časopise in knjige, da bi se izobraževali v slovenskem duhu in jeziku in čutili se prave slovenske učitelje. Naš namen in princip je: Na podlagi obstoječih šolskih postav na to delati, da učitelji slovenski na ravno tej podlagi delujejo na korist naroda našega, da se torej slovenske šole povzdignejo in pomnožé, da se tudi slovenski učitelji duševno povzdignejo, da se jim njih materijelno stanje zboljša, kratko rečeno, da postanejo spoštovan, samostalen stan. Na to smo dozdej delali in bomo tudi znanprej. Kdor pa to za potrebno in koristno spozna, ne more odobravati, da so tisti nemški listi potrebnejši za slovenskega učitelja, ki se razmer slovenskih šol še spomnijo ne, katerim se marveč kar studi, kedar se slovenske šole v misel vzmó. Pa tudi s slovenskim šolskim listom, ki bolj poudarja pravice duhovnikov do šole, nego pravice učiteljev, ne moremo zadovoljni biti, ako sami sebi škode ne želimo.

Teh načel se bodemo tudi dalje držali, in je po svoje moči med učiteljstvom razširjevali. Trudili se bodemo prinašati vsakovrstne članke, zadevajoče šolstvo in učiteljstvo. Pri našem delu nas podpira dovelj vrlih moči. Nadejamo se, da nam svoje pomoči tudi za naprej odtegnili ne bodo. Vse naša naročnike pa prosimo, da nam z materijelno podpore o pravem času pomagajo, ter da nam še drugih naročnikov pridobivajo; kajti le tedaj nam bode mogoče svojo nalogo dobro izvrševati, in vstrezati željam častitih čitateljev, ki so nam v obilni meri zaupanje skazali.

O uku v realijah v ljudski šoli.

Prirodopisni nauk.

Šolski in učni red od 20. avgusta l. 1870 pridobil in pribojeval je med drugim tudi prirodopisnemu nauku svoje pravice in častni sedež v ljudski šoli. Raznoverstna in velika iziskovanja in odkritja preteklih dveh stoletij spremenila so skoro vse oblike in podobe življenja, ter si z nepremagljivo silo svojo veljavo utrdile; znanost in učenost razširjale so se dalje in dalje, celo do najnižje vrste ljudstva. Nehoté prišla je tudi ljudska šola v to okrožje, in sedaj je prisiljena spremenljivem razmerom zadostovati. Tako postalo je tudi prirodopisje učni predmet ljudske šole. Se ve, da se temu nauku le nerado dovoli majhen prostorček v ljudski šoli, in ni malo število taci, ki se temu posmehujejo in to za potrato časa — za nepotrebno imajo; vendar ne more biti drugače, da mu 19. stoletje

malo več privoli. Kajti pastorče od nekdaj postalo je popolnoma samo svoje, uživajoče vse pravice, da celó gospodovalni ud v vrsti učnih predmetov. Ne dá se tajiti, da je bilo dosti truda in prizadevnosti treba, da se je prirodopisni nauk iz verig in okovov mrtvega mehanizma, brezumnega, publega in suhega šematizma rešil; trditi si upamo, da v tem še nismo pri kraji, in da je še dosti storiti, da se prirodopisnemu nauku po snovi in izvolitvi, redu v podučevanju in načinu učenja ali metode z zahtevanjem sedanje pedagogike v soglasje pripomore. Kljubu tirjatvi Pestalozzija, da naj se opira vse podučevanje na živo čutenje, nahajajo se še šole, kjer prevladuje način golega pomnjenja ali pametovanja, tako da se ni čuditi, ako se nahajajo ljudje, kateri so se dosti učili v prirodopisji, v naravi pa so vsi nevedni, še celó v domovinski. Učili in trpinčili so se z množico nezvezanih posameznosti, ktere so bolj v spominu kot v razumu ostale; da pa je spomin nezanesljivo polje, to nam je vsem znano.

Hvaležni moramo torej biti slavnim in razumnim pedagogom, kateri so v novejšem času temu predmetu svojo skrb in pazljivost skazali, ter v ta namen s pismom in besedo popravljajoče ali reformatično pospeševali. Pisatelj naslednjih vrst se gotovo ne predrzne postaviti se v vrsto onih začetnikov; mi ne bomo povedali veliko novega ali posebnega, poskušati pa vendar hočemo v listu, kateri je učiteljem namenjen, pripomoči, da soznanimo svoje brate glede omenjenega predmeta s poskusnjami in izidi sedanje pedagogike, kakor tudi da potrebne migljeje glede načina podučevanja ali metode, kakor dalje tudi izbrano snov in izdelane rede podučevanja prijavimo.

Kakor je sploh znano, velja za vsako plodovito podučevanje, torej tudi za prirodoznanski nauk, ta pogodba, da ima učitelj za to gorko in navdušeno srce, tukaj do narave, in da njegova vednost v tem ni površna. Dasiravno se ne more zahtevati od vsakega učitelja, da bi bil naturoznanee v pravem pomenu besede, vendar se sme od slehernega pričakovati, da se ne ogreva le od daleč in površno pri ognju te vednosti, ampak da zahtevanje, ktero se po pravici od izobraževalca mladine tirja, opraviči ter se prizadeva, naturo zasledovati. Modro in hvalevredno je, da se po pripravnica za odgojitelje gledé tega predmeta prizadevajo več storiti in popraviti, kar se je v preteklosti zoper to pregrešilo. Učitelji pa, katerim ni bila dana lepa prilika, naj rok nikar križem ne drže, ampak naj si prizadevajo, da si to vednost po mogočnosti pomnože! Žalostni taki učitelj, kateri več ne vé in ne razume, kakor toliko, kar ima podučevati! — Ako hoče šola 19. stoletja tirjatvi, ktero zahteva od nje življenje, zadostiti, ako hoče ona mladež — meščanski in vaščanski — povzdigniti na to stajališče, da bode kmetovalec in obrtnik zadostno podučen, torej ne sme realij sploh, posebno

pa naturoznanstva zanemarjati. Da se pa to ne zgodi, je neobhodno potrebno, da je sleherni učitelj najmanj v tem predmetu zmožen, mladini veselje, jasne razumke in gostokrat za stvari v naravi oživetiti, da postane tudi ona zmehčna, samostojno jo opazovati, ter potrebe po podučevanju in daljši izobražbi ne prezirati.

Po tej opombi imamo najprej o imenitnosti in koristi prirodoписja za ljudsko šolo govoriti. (Dalje prih.)

Nova mera dolgosti.

(Učilni poskus.)

(Za poočitovanje je potrebno: 1. Meter iz lesa, na katerem naj bode na eni strani stara mera, na drugi strani pa meter, razdeljen v decimetre in centim. 2. Decimeter, kateri naj je na centi- in milimetre razdeljen. Vse to si lahko učitelj sam naredi.)

Učitelj: N., kam gredo tvoja mati, ako ti hočejo blaga za novo obleko kupiti? — S čim meri prodajalec? — Koliko vatlov potrebuješ ti za svojo obleko? — Kdo ve in zna na tabli narisati kako dolg je en vatel? — Kako dolg je $\frac{1}{2}$ vatla? — Narisaj na tablo eno dolgo črto! — Na tej pripravi tukaj lahko vidite, kako dolg je en čevlj! Pogledite! — Na koliko delov je ta čevlj razdeljen? (Na 12 delov.) Kako imenujemo en taki del? — Koliko palcev ima en čevlj? — Koliko čevljev je tu zaznamovanih? Koliko je to palcev? — Koliko celih palcev pa še vidite? — Kako dolga je torej ta priprava? — Koliko palcev je treba za 3 čevlje? — Koliko palcev še ostane? — Koliki del čevlja je to?

Toda dne 1. prosenca 1876 prenehajo stare mere in vage. Namesto njih se bodo rabile nove meterske mere. Ne bode torej več dosti časa, in prodajalci bodo merili z novim vatlom, kateri bode večji od sedanjega, ravno toliko, kolikor je ta-le priprava dolga. Kako bode torej dolg? — Koliko je to čevljev?

Koliko dolg bode torej novi vatel? Novemu vatlu se bode djalo meter, in novi meri meterska mera. Podlaga meterske mere je tedaj meter, t. j. deset milijonoski del četrti zemeljskega poludnevnika. Mislimo si, da našo zemljo vrti krog, in da gre ta krog skozi oba pola, pa smo si predstavili poludnevnikov krog ali meridian. Četrti del tega poludnevnika, t. j. oddaljenost od pola k ravniku ali ekvatorju se imenuje četrť zemljiškega poludnevnika. Takošno četrť je dala izmeriti konec minolega stoletja francoska akademija, razdelila jo je na deset milijonov enakih delov, ter imenovala en tak del meter, t. j. mera, ter ga je naredila za podlago vse mere in vage. Zapišite torej

besedo meter! Kako imenujemo novi vatel? — Kako je dolg? Blizo? — Kakor smo druge besede skrajšali, n. p. gl. kr., tako bomo tudi meter tako-le skrajšali: m. Kaj pomeni torej črka **m**? — Sedaj pa meter obrnem: tukaj vidite, da je razdeljen v več dele. Štejte te dele! Koliko je vseh delov? — Koliko del metra je en taki del? — Kako smo že imenovali deseti del kake reči? — $\frac{1}{10}$. Od česa je ta del $\frac{1}{10}$? (Od metra.) Kako boste imenovali $\frac{1}{10}$ m.? — Kako pa ta dva dela? ($\frac{2}{10}$ m.) Kako te 3, 5, 7, 9? — ($\frac{3}{10}$ — $\frac{9}{10}$ m.) Deseti del metra se izreče s tujo (latinsko) besedo deci, katera izvira od besede decem, t. j. deset. $\frac{1}{10}$ m., torej izrekujemo decimeter itd. (Vse naj se dobro ponavlja, zapiše in v spomin vtisne.)

Ktera imena vidite sedaj na tabli? (Meter in decimeter.) Kaj zovemo en decimeter? — Kako imenujemo 2, 3 itd. decimetre? ($\frac{2}{10}$, $\frac{3}{10}$ m.) Koliki del metra je 9, 7, 5, 3 decimet.? — Koliko decimet. je $\frac{3}{10}$, $\frac{7}{10}$, $\frac{9}{10}$ itd. $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{5}$, $\frac{4}{5}$ m.? — Kakor smo prej besedo meter skrajšali, tako bomo tudi dolgo besedo decimeter, tako-le: dm. Kaj pomenite torej črki **dm**? Berite vsa imena, ktera so na tabli! — (Učitelj naj kaže skrajševanja, in učenci naj je izgovarjajo in beró.)

Koliko dolg je en meter? — Koliko en dm.? — Koliko dm. ima 1 m.? — Koliko dm. so 2, 3, 4, 5 itd. m.? Koliko dm. so $1\frac{1}{10}$, $1\frac{9}{10}$, $3\frac{4}{10}$, $8\frac{7}{10}$ itd. m.? — (Prav obilno taciš nalog.)

Učitelj zapiše na tablo: 1 m. = 10 dm. Kaj sem zapisal? Berite! — Koliko dm. ima 1 m.? Koliko m. je 20, 60, 80, 90, 70 itd. dm.? (Obilno enaciš nalog.)

(Dalje prih.)

Misli o važnosti kmetijstva.

Blaže Pernišek.

II.

Potreba ter dolžnost je, da predava národní učitelj današnji mnogo nauk. Ker se pa opira kmetijstvo, ki je prav ekstrakt vsega poduka po národnih šolah, na vse ostale nauke pametno osnovanega ljudskega šolstva, naj torej pametno preišluje učitelj, na katere točke samoterih nauk treba največ pozornosti obračati, da bode mogoče ékonomično porabiti prezlata šolska leta naše narodne dece. Brez tacega načrta bi se po naših ljudskih učilnicah marsikaj nepomenljivega učilo, mnogo pa zamujalo, kar bi bilo jake važnosti za smoter predavanja po národnih šolah. Tudi treba preudarjati, kako se najlože doseže ta namen.

3. §. šolske postave od 14. maja 1869. leta pravi, da naj se uče po naših národnih šolah vsaj ti-le nauki: slovenščina,

številjenje, najimenitejše iz prirodoznanstva, zemljepisja in zgodovine s posebnim ozirom na domovino in nje ustavo, pisanje, merstveno oblikoslovje, petje, životovanje in vérstvo.

Uže ta §. izraža željo, naj bi se učila dekleta še tudi ženskih ročnih del in gospodinjstva, kar besedica „vsaj“ tega §. in tudi zdrava človeška pamet podpira.

Šolskim postavam je namen, da vstreza naštetim raznim podukom, kolikor je le mogoče potrebam ložjega življenja, kateregakoli stanú. Resno je, da ti nauki so za vso deco národne šole, naj je starišev kateregakoli stanú, vendar národni učitelj naj nikar ne zabi, da je pravično, ako premaguje večina. V národnej šoli je pa ogromna večina — kmet.

Národni učitelj naj si torej modro in vestno sam razlaga skržene paragrafe šolskih postav. Učitelj, kateri le nekoliko ve in vedeti hoče, zakaj da je, radovedno opazuje kraje, v katerih slušbuje, kritikuje ondašnje naprave (hleve, živino, pašnike, travnike, polja, nograde, kleti, bučelnjake, obdelovanje itd.), da ve ob pravem času pri mladeži in odraslih podučljivo besedo z vspehom spregovoriti, svoje mnenje tudi s peresom objaviti, da bi mogoče bilo kmalu priti v okom občnim pomanjkljivostim. Sedaj vidi, kaj mu je poudarjati v živalstvu, rastlinstvu, fiziki, kémiji, geologiji, meterologii, količinstvu, geografiji itd.

Onim gg. učiteljem, kateri niso bili slušatelji akademično izučenih kmetijstvenih profesorjev in se niso udeleževali praktičnih vaj na poskuševališči kmetijske šole, pač je jako težko, dà, skoro nemogoče po prej omenjenem smislu prav vspešno podučevati. Učitelj mora precčj v okom priti tem pomanjkljivostim, ako ima pripomočkov za to. On naj z interesom čita strokovnjaško spisane kmetijstvene knjige in časnike, saj gospodarska literatura je najnovejše čase jako vzrastla in se pridno množi.

Da bomo od Nemcev tudi korist imeli in ker je nemški narod na višji stopinji literature nego smo še danes Slovenci, imenoval in značil bodem nekatere proizvode gospodarstvenega slovstva ne le v slovenščini, nego tudi v nemščini se nahajajoče.

Najbolje dovršene strokovnjaške knjige vseh kmetijstvenih panog razen ribarstva v nemščini so te-le:

- 1) Pabstovo občno živinarstvo (govedarstvo, konjarstvo, bravčarstvo, svinjarstvo itd.) Ta knjiga je izvrstna posebno zato, ker je pojasnena z naravno posnetimi podobami raznih živinskih naród (rače). Tega poduka treba Slovencem, tega!
- 2) Dzirdzonovo bučelarstvo. Dzirdzon je otec novega bučelarstva. Le po njegovej iznajdbi je bučelarjem mogoče udeleževati se velikanskega novega koraka: sredobežnega stroja, ki ne stane mnogo (kacih 15 gld., ima ga

goriška kmetijska šola) in do čistega izpraznuje medene voščine, ki se drže premakljivih satnikov. Kako malo je še bučel po Slovenskem v omeru z drugimi deželami!

- 3) Haberlandtovo svilarstvo. Ta praktični učenjak, kojega smo izgubili Slovenci, odšedšega iz Gorice na dunajsko gospodarstveno akademijo, slovi po širokem svetu kot prvak svilarstva in v svilarstvu prvih uporabljencev mikroskopa, s kojim je Francoz Pastêr odgrnil neprozoren pajčolan nesrečnega čez 20letnega bolehanja svilark po vseh zemljinah.
- 4) Dr. Lucas-ovo sadjarstvo. Ta učenjak daje kmetovalcem zlate nauke, kako naj se pomnožuje sadje in pripravlja na razne načine. Kdo bi mogel tajiti velevažnost sadjarstva in izvaževanje teh proizvodov iz južnih naših dežel v severne kraje, koder se ne razvija toliko sladnora v sadji, kolikor pri nas. Slovenija! kedaj te bodo zalšali in bogatili umetni sadniki in vrste rodovitnega drevja ob cestah? —
- 5) Babotovo vinarstvo. Komu še nij znana ta izvrstna moč, direktor vinarske in sadjarske šole v Klosterneuburgu, kamor se hodijo z izvrstnim uspehom učiti tudi naši rojaki, da bi se mej Slovenci uporabljale iznajdbe slavnega Petiota, Galla, Pastêra itd.
- 6) Pabstovo kmetijstvo razne zemlje, različen gnoj i njegovo vjemanje z raznimi zemljami in rastlinami, kmetijska orodja, stroji.) Tudi tega velelehtnega poduka neizmerno treba kmetovalcem našim!
- 7) Hecke-tovo gozdnarstvo. Kdor resno premišljuje, kako zelo rase pomemba gozdov, gotovo smatra svojo dobravo, smrečje, bukovje itd. za lep zaklad svojega posestva. Ti slavni pisatelji so prvaki nemške gospodarske literature. Se novejši časi se je izkazalo mnogo drugih autorjev na polji nemškega kmetijskega slovstva, na pr.

Pet. Nikolaj Feuser je spisal gospodarstvo za narod in stane 1 fl. 20 kr., III. predelan natis. Ta letos umrli, marljivi štajerski popotni učitelj je prehodil tudi slovenske kraje ter prav lepo kritikuje in prosto piše.

J. G. Hoppe je dal na svetlo njivarstvo in živinarstvo skupaj in stane 10. natis v 10ih sešetkih à 60 kr.

Profesor Nobbe je spisal semenarstvo, katero z mnogimi podobami razjasnjuje, da se zna gospodar varovati znanega sleparstva po semenarnicah. 5 iztisov à 90 kr.

Dr. Henr. Klingan je izdelal jako potrebno knjižico: živinski zdravnik in stane 80 kr.

Mogel bi naštetih še mnogo družih prav dobrih nemških knjig gospodarske stroke, ki jih je kakor listja in

trave. Predno pa preidem k slovenskemu gospodarskemu slovstvu, iskreno priporočam A. W. Babo-tov koledar po 50 kr., in prav tako izvrstni njegov časnik „Weinlaube“, ki izhaja 1. in 15. vsacega meseca in stane celo leto 4 fl., Reyse-tovo (najnovejše) kletarstvo, ki uči o petiotizovanji, galizovanji, pastêrizovanji itd.

Akopram se brani nam Slovincem naprej v literaturi, vendar imamo uže precejšno gospodarsko slovstvo, koje sedaj naštejemo in označim nekoliko.

- 1) Vertovčeva kmetijska kemija je uže marsikateremu slovenskemu kmetu odprla oči; izvrstna je za svoje čase.
- 2) Dr. Bleiweis-ovo umno živinarstvo. Ta knjiga sicer nij tako obširna, kakor Pabstova, vendar je prav jedrovida in je pojasnena s podobami muriške, labodniške pinegavske in ogerske goveje naróde. Lepe podobe nam tu tudi predstavljajo arabskega, angleškega, noriškega, pinegavskega žlahnega in priprostega konja, merinosko, ogersko in jezersko bravko, sufolsko in srbsko svinjo, mlečno zercalo, podobo, kako se meri govedo, koliko da ima mesa in podobe zob razne konjske starosti.
- 3) Pirčevo sadjarstvo. Ta knjižica je čistega zlata vredna, akopram je slabejša, nego Lucasova za Nemce.
- 4) Prof. Povše-tovo svilarstvo, katero je spisano na podlagi Haberlandt-ove jako obširne izvrstne knjige, je prost in zanesljiv svetovalec vsakemu svilarju.
- 5) Zalokarjevo umno gospodarstvo obsega razen ribarstva vse kmetijstvene panoge. Ta knjiga res nij izvrstna nego le — dobra, pa vendar jo priporočam vsakemu kmetovalcu, ki ne zna nemško, kajti mnogo ima vendar le dobrega.
- 6) Dr. Vošnjakovo kletarstvo pa izda letos družba sv. Mohora. Upati moremo, da pisatelju te knjižice so dobro znana eneka dela nemških autorjev.
- 7) Znanila c. k. kmetj. družbe kranjske od 1870. l. so jako interesantna zaradi lanarstva, kojega je spisal in s podobami pojasnil izvrstni naš pisatelj R. Delencec.

V teh trih zvezkih je tudi toliko potrebni poduk o gnoji razjasnen po gnojščinih načrtih. Pa tudi načrt, kako naj se napravljajo najboljše sušilnice za sadje, ki se ne ukadi na njih ter se na pr. take česplje pol dražje prodajo, nego ukajene (na primitivnih sušilnicah), je v teh zvezkih, kakor tudi kmetijstvu koristne in škodljive živali. Menj važnih spisov ne omenjam. Časniki gospodarski:

- 1) Gospodarski list izhaja po 2krat na mesec, stane 2 fl., urednik mu je strokovnjak prof. Povše v Gorici.

- 2) Novice so tednik izh. v Ljubljani, 4 fl. 60 kr.
- 3) Slovenski gospodar, tednik, v Mariboru, 3 fl.
- 4) Štajerski gospodar, Gradec, 2 fl.
- 5) S. 1. julijem t. l. začne izhajati v Ljubljani v narodnej tiskarni tednik za kmetško ljudstvo, na mesec bode stal 20 kr., pol leta pa 1 fl. 20 kr., torej jako jako poceni. Razen gospodarskih spisov bode prinašal vsakovrstne druge novosti. Njegov program je izversten, kojega se bode pošteno in strokovnjaško držal. To bode za slovenskega kmeta edini pravi časnik, ki bode brez hinavščine resnico govoril na desno in levo, zagovarjal narod, njegov jezik, ga podučeval prav razumljivo in se potegoval zanj zoper sleparje. G. učitelji! ki ste prijatelji kmetov, priporočajte narodu ta list.

NB.! Nemške knjige se sploh dobivajo na Dunaji v Hartleben-ovem zalogu, slovenske pa v Ljubljani pri opravištvu kmetj. družbe.

V bodočem dopisu bodem imenoval in razlagal še druga učila in samoučila, na pr. kemične, meteorološke aparate itd., ki se tikajo kmetijstva.

Ako pa hoče imeti učitelj taceh pomočkov, za to pa treba lepih penězov. Učitelj nij dolžen in tudi ne more dajati iz svojega žepa mnogo novcev za to. Od kod in kako bi bilo torej mogoče doseči učitelju teh rečij? Dragi kolega! glej, saj imaš besedo in glas v šolskih svotovalstvih. Objektivno si moraš misliti, da si le sam ti strokovnjak šolstva mej ostalimi š. svotovalci, drugim pa je šolstvo večji del španska vas ter 3. oko v glavi, nekateri so pa uže iz principa proti narodnej šoli, proti pravemu viru človeške omike ter proti blagru narodnemu. Ako bi slovenski kmet znal, kaj da je narodna slovenska šola, potem bi bila midva srečna; a temu nij tako! Kakor si učitelj pri nepopačenej š. deci, tako podučuj tudi šolske svotovalce o šolstvu, dokazuj kmetu i vselej neustrašeno zagovarjaj šolstvo. Le na ta način in ako bode čital poštene slovenske časnike, pride naš kmetovalec do priznavanja, da mu je poleg lastnega doma najprvi in najsvetejši kraj — narodna učilnica, kjer se uči njegov otrok, ki mu je prvi zaklad na svetu, prave naravne moralnosti in si bistri glavo za vsakdanji kruh, kojega si bode pošteno pripravljaj. Kar mu ostane od velicih davkov in domačih iztroškov, hotel bode to sam v prvi vrsti šoli žrtvovati. Učilnica, učila in samoučila, šolski vrt, okrajne šol. bukvarnice bodo v redu, in če pred ne, gotovo ta čas, ko bodo sedeli v šol. svotovalstvu možje, ki sedaj hodijo v šolo.

Fizika v narodni šoli.

VIII. Šolska ura.

Vtaknimo stekleno cev, na obeh koncih odprto, v vodo ali drugo tekočino, in sesajmo z ustni, da zrak na-se potegnemo; tedaj zapazimo, da se voda v cevi vzdiguje. Ako bi še dalje sesali, napolnila bi se cev popolnoma z vodo. Kako si to razlagamo? S sesanjem smo nekaj zraka iz cevi odpravili; zunanji zrak je bil s tem močnejši in pritiskal je toliko na tekočino, da se je v cevi vzdigovala. Ako bi zgornji konec na ta način napolnjene cevi naglo s palcem zamašili, potem ne odteče tekočina iz cevi, ako je tudi iz posode vzamemo, ker zrak tako pritiska na spodnji konec, da vzdržuje vso tekočino v cevi. Kakor hitro bi toda na zgornjem koncu odmašili, tako hitro vsa tekočina izteče. Tako cev, zgor razširjeno, zapazimo povsodi po vinskih kletih pri krčmarjih in vinotrčih. Imenujejo jo natego ali lever (Stechheber.) Zakaj imajo to pripravo? Ali so vse natege iz stekla?

Kako se voda v cevi vzdiguje, kedar se zrak iz nje izvleče ali zredči, o tem ste se že vi (otroci) nevede večkrat djansko prepričali — s svojimi malimi brizgljami ali špricalicami, s kterimi se igrate. V cevi imate tisti bat ali pah, ki ga do dna, v kterem je ena ali več lukenj, poženete ter ga v vodo vtaknete. Kedar pah gor potegujete, nastaja v cevi prazen prostor, v kterem se zdaj voda vzdiguje. S kakošnim veseljem vi potem vodo zopet izbrizgljate! (Te in sledeče priprave naj učitelj, če jih nima, vsaj po slikah iz kakove fizike na tablo risa.) Enako si razlagamo tudi sesalne pumpe pri vodnjakih. Ti le so tako-le narejene. V vodnjaku, v zemljo vkopanem in obzidanem je najspodaj sesalna cev, imenovana škornjica. Ta cev se zgoraj, na površji zemlje zapira z zaklopnico. Nad to cevjo in zaklopnico je stoječa cev, katero pri vodnjakih vidimo, in ktera ima na strani malo, na vzdol zakrivljeno cevko za iztok vode. V stoječe cevi je na železnem drogu prevrtan bat z zaklopnico, kateri se v cevi gor in dol pregiba, ako drog od zunaj gonimo. Če gre bat navzgor, razredči (postaja redek) se zrak po njem, zavoljo tega se zaklopnica v batu zapre, zaklopnica nad škornjico se pa odpre in voda stopi po škornjici (cevi v vodnjanku) k višku gori v stoječo cev. Če gre bat navzdol, zapre se zaklopnica nad škornjico, a voda, ki je nad njo, prizdigne zaklopnico pri batu, stopi skoz bat v zgornji del stoječe cevi. To se ponavlja vsakikrat, kedar gre bat gori in doli, in voda stopa k višku, dokler ne doseže cevi za iztok, in se ne iztaka.

Vzemimo steklenico navadne podobe. Napolnimo jo skoraj popolnem z vodo. Zamašimo jo s pluto tako trdno, da zamašek nikjer ne prepušča zrakú. Zamašek pa v sredi prevrtajmo,

vtakmimo skozi luknjo tako dolgo stekleno cev, da se dna skoraj dotika, in nad zamaškom moli. Zdaj pihajmo skozi cev zrak v steklenico. Ko prenehamo pihati, žene vodni curek precej silno iz posode. Kako to? Zrak v steklenici nad vodo se je bil s pihanjem tako zgostil, da je na vodo pritiskal s tako močjo, da je vodo po cevi iz steklenice poganjal.

Kdor razume to steklenico s cevjo, razumel boče tudi delovanje gasilne brizglje (Feuerspritze), pri kateri tudi stlačeni zrak vodo iz posode (kotelja) poganja. Vsi deli gasilne brizglje so v čvetorovoglatem čebtu (glej primerno sliko v kakovi knjigi, ako nisi brizglje še vidil), ki je z vodo napolnjen.

V sredi je močan kotel, vetrenik imenovan, v kateri sega skoraj do dna brizgljina cev, ki je začetkoma zaprta. S dvema pumpoma, ki ste v čebtu, se goni voda v omenjeni kotel. Zrak, ki ne more zbežati, je v tem kotelju vedno bolj stlačen. Potem se pa cev odpre, in stlačeni zrak žene zdaj vodo po tej cevi z veliko silo, da vodeni curek jako k višku šviga. Ker pa gasilniki neprenehoma gonijo vodo v kotelj, zato teče tudi iz cevi nepretrgani curek. Pri gasenji ognja mora v čebtu vedno dosti vode biti. Zovoljo tega mora pri požaru dosti ljudi biti, da vodo donašajo in dovažavajo, da se brizglja napolnjuje. (Brizgljo naj učitelj še obširnejše razlaga, ter naj jo učencem kot koristno napravo posebno priporočuje. Vsaka občina naj bi imela svojo glasilno brizgljo).

Nov učni pomoček.

„Ključ“

za poštevante, razštevante i metrično mero

prodaja pisatelj

Andrej Žnidarčič,

na Banjšicah — pošta: Kanal (Canale — Görz) — po 2 krajcarja.

Ta „Ključ“ je zložen iz 100 kvadratnih centimetrov postavljenih v vrste, pa odpira s temi in kaže pogledu šolskih otrok najbolj potrebne resnice poštevanta, razševanta i metrične mere.

Na zgoranjem koncu navpičnih vrst so vpisani poštevanci; na levem koncu povodnih vrst so vpisani poštevanci; tam pa, kjer se križajo vrste poštevancev z vrstami poštevancev, so vpisani dotični poštevki.

Meter (= 3·1637496 ') se razdeli v decimetre, centimetre, milimetre. „Ključ“ ima to glavno razdelitev. Njegovi kvadratni centimetri naredé en kvadraten decimeter, po katerem se uči meriti planjava. Edna preseklia (diagonala) tega kvadrata

$1 \times 1; 1 : 1.$

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
×	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
×	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
×	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
×	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
×	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
×	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
×	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
×	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
×	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

cm.

1 metr. = 10 decimetr. 100 centimetr. = 1000 millimetr.

razkazuje kvadratna števila: 1, 4, 9, 16, 25, 36, 49, 64, 81, 100; druga preseklica pa dokazuje, da $5 \times 6 = 6 \times 5$, $4 \times 7 = 7 \times 4$, $3 \times 8 = 8 \times 3$, $2 \times 9 = 9 \times 2$, $1 \times 10 = 10 \times 1$. In te dve preseklici stvorite znamenje poštevanja. Kaže se to-
raj tudi tu neka vzajemnost.*)

A. Ž.

Dopisi.

Iz Kranjskega. O tem so bile že pogostoma pritožbe, da so okrajni šolski nadzorniki profesorji srednjih šol ali pa duhovniki. Prvi in zadnji ne poznajo natanko bitstva ni vseh okoliščin narodnega šolstva in učiteljstva. Prvi so po navadi razun tega v preveliki meri prijatelji nemščine in nemške politike, katere reči vrivajo našim šolam in učiteljem. Poslednji so pa večji pospešitelji vere in večji prijatelji duhovnikov, nego šolstva in

*) Stavec nam je tukaj premajhen kvadraten decimeter sestavil: „Ključ“ ga predstavlja v pravi meri. Vredn.

učiteljstva. Temu v dokaz sledeče o okrajnem š. nadzorniku duhovniku okraja J.: Od 10. m. m. nadzoruje on naše šole. Kakor pa se iz njegovega obnašanja vidi, on prav za prav le „duhovnije“ obiskuje, kamor ga vsikdar najprva pot pelje. Tu se pa toliko časa zamudi, da večkrat na šolo popolnoma pozabi. Pri meni se je zgodilo, da je vsled predolge pojedine v „farovžu“ v šolo prišel še le 10 minut po minolih šolskih urah. K sreči njegovi sem ta dan šolski poduk malo potegnil, če ne, bi bil nadzornik zastoj prišel. Enako dela tudi pri vizitacij v drugih krajih, in povsod se najbolj z duhovniki meni in v „farovžu“ se najdalje časa obotavlja. Učitelja in šolo komaj pogleda, marveč je graja in zasmehuje pri duhovnikih. Ta gospod pa tudi pri svojem nadzorovanji agituje za znani šolski list v Ljubljani, ki se pod novim vredništvom poteguje za pravice cerkve in duhovnikov bolj nego za pravice šole in učiteljev. Sicer pa to ni nič čudnega pri tem šolskem (!) nadzorniku; kajti lani se je proti mnogim duhovnikom izrazil, da je nadzorništvo le iz tega vzroka prevzel, da se v tem okraju nove šolske postave ne bode mogle postavno izpeljati.

Iz Istre. Na našem prečudnem, znamenitem polotoku z otoci vred je vse polno srednjih šol. Osnula se je sedaj tretja nižja gimnazija, tudi drugo učiteljsko izobraževališče, od popred so pa uže tri nižje realke, navtična šola itd. To mora ljudstvo na visoki stopnji omike biti, si kdo misli, ako navedene šole in število prebivalstva v poštev vzame. Istra ima namreč nekaj nad 200.000 stanovalcev; Kranjska, katera ima nad polovico več prebivalcev, ima manj srednjih šol. Kmalo bomo imeli v vsakem kotu gimnazijo, učit. izobraževališče, in to zavoljo tega, ker Italijani vedno naglašajo, da nimajo s čim svoje deca drugam v šolo pošiljati. Vlada jih verno sluša. Kakor sem enkrat v „Sl. N.“ poudarjal, še vseučilišča manjka bogato nadarjenim Istranom; in to bodo naši Lahoni preje imeli, nego Slovenci. — Nij vse zlato, kar se sveti. Število srednjih šol nij merodajno, in ne sodite po teh izobraženost in omiko istrskega ljudstva. Kajti po dosti onih šolah, sedijo vsi učenci v eni klopi, na učiteljskem izobraževališču v Rovinju so 3 pripravniki; v Kopru dosedaj še nobenega, pa izgovarjajo se, ka nijso tu šolo še odprli, a kljubu temu je letos pri pomladnem izpitu komisija, vse kandidate (8) vrgla, kateri so se k spraševanju za učiteljsko sposobnost oglasili. Morebiti se je hotela ta c. kr. komisija s tem činom proslaviti? Slab začetek!

Po italijanskih gnezdh (mestih), pa tudi po slov. vaseh, stanujejo kmetski ljudje. Kmetski mestjani ne pošiljajo svojih otrok kar nič v šolo; v omenjenih mestih še ne obstoje narodne šole za prosto ljudstvo. Mej slovenskimi kmeti je vendar sem ter tje kakova šola. V Istri se tedaj čudovito znamnje vidi, ka je mestjan neizobražen, neznajoč čitati; a kakov kmet iz de-

žele pa je vsaj nekoliko omikan, kolikor si je mogel v sedanjih okoliščinah omike prisvojiti. Tudi Italijani po mestih prav malo za šole skrbе, le vlada jim vzdržuje učilišča. Na dvorazredni šoli v Isoli dajejo Italijani prvemu učitelju (vodju) 240 gl. Drug učitelj, nek konte (grof) brez denarja in vrh tega brez pedagogične šole dobiva na leto 180 gl. Ravno tako slabo, vendar ne tako, je med nami slovenskimi učitelji v Istri, kar se tiče plač. Izjaviti moram prežalostno, tužno vest, da narodni učitelji v Istri ne dobivajo še svojih plač iz okrajnih blagajnic, ter v obče njih plače niso še vredjene in dotične postavе ne sankeijonirane. Največ krivde na tem nosi deželni šolski svet. Tu si je neka temna duša (Clesius) hotela prilastiti oblast do imenovanja učiteljev. Deželni odbor pa se je ostro uprl tej arogantni terjatvi. A uspeh tega je: učitelji obeh narodnostij trpimo, in vsled tega, kar je naravno, gotovo ne moremo uspešno k razvitju šolske omike sodelovati. Jest nisem sedaj uže sedem mesecev niti počenega vinarja od svoje plače prejel; srenja me noče izplačati, ker se izgovarja: „užitninski davek so jako povišali, naj vas dežela plati“. Tudi sem se v tej zadevi na vse urade kakovih dvajsetkrat pritožil, dvakrat tudi na ministerstvo uka in — udobil sem namesto plače „Ordine di pagamento“, plačati denarno kazen, vendar le 5 gl., ker nisem stavil koleka na prošnje. Preračunil sem, da bi moral najmanj 60 gl. kazni plačati, zaradi kolekov; torej finančna gosposka nij dosledna.

Istrske šole so enake osedlanemu konju, kateremu manjka jezdeca. Nij duše, da bi se tega šolstva resno oklenila in njegove vajeti v roke vzela. Deželni odbor si prizadeva, kolikor toliko šolam in učiteljem ugajati; ravno sedaj je odločil 14.343 gl., da se hitro izplača onim učiteljem, kateri niso svoje zaostale plače še prejeli; se ve da, ta denar se bode na račun srenje dotičnim učiteljem izročil. — Ogledimo si bolj natančneje deželni šolski svet. V Poreču ima svoj sedež, nekje v stari kuhinji, vse njegovo pohištvo je, „ena polomljena miza“. Lansko leto nij imel ta šolski svet osem mesecev nobene seje. Po pravici trdim, da vegetira (ne vem, če udje po dietah prasa), ne dela nič, in nasledek temu je, da nobene prošnje nikdar ne reši. Dokazov imam dovolj, naj navêdem enega. — Minulo leto smo bili učitelji koperskega okraja dvakrat k učiteljskemu zboru v Koper pozvani. Uže pri prvem zboru smo naglasili vkupno, Slovenci in Italijani, naj se nam stroški, katere taki zbori prizadenejo, povrnejo; obljubilo i odmerilo se je od vsake milje hoda 1 gl. in za dan 2 gl. — Pri drugem zboru smo stavili slovenski učitelji predlog, naj bi se nam iz več razlogov, posebno zaradi jezika dovolila posebna seja. Italijanski učitelji so se protivili temu, in iz tega vzroka smo izstopili iz onega zbora nekateri učitelji; ostalo je v njem poleg Italijanov

še pet sl. brezznačajnikov. Kmalí potem sem naredil račun, kakor je bilo zaukazano, in podal okrajnemu šolskemu svetu, ter prosil, naj mi stroške za pot in dnevnik v znesku 20 gl. pri dveh učit. zborih poplača. Pretekél je mesec, dobil nisem nič; torej zopet obnovim prošnjo. Hasnile niso nič, tudi obnovljene prošnje na dež. š. svet. Po preteklem pol letu grem srdit s tožbo na sodnijo, in ravno srečam okr. nadzornika, kateremu povem moj namen. Nij mi dopustil izvršiti sklep. Pelje me k glavarju, in dali so mi gospodje le 10 gl. izgovarjaje se, da družih 10 gl. ne dobim ne jest, ne drugi slov. učitelji, ker smo iz učit. zbora pobegnoli; še zažugali so, ka nas bodo tožili; ali do sedaj nij od te tožbe sledu. Pritožil sem se za ostalih, pravično pripadajočih 10 gl. na deželni š. s. velikokrat — a vse brezvspešno. Tožil bi gotovo pri sodniji, pa — trebalo bi kolekov.

Drugikrat bodem nadaljeval o okr. š. sv. in popisal bodem našega š. nadzornika, kateri je zares uzor vseh družih nadzorikov na Slovenskem. *)

Iz Rajhenburga. Kdor pozna naravno, snovanje društev neprilčno, vzdrževanju in vspešnemu delovanju jako ovirno lego okrajev Kozje, Sevnico in Brežice, se mora toliko bolj čuditi gorečnosti in marljivemu delovanju, skoz in skoz napredku šolstva unetim učiteljem omenjenih okrajev, kajti vsm oviram in zaprekam se je osnovalo tu učiteljsko društvo, koje se bolj in bolj utrjuje in da — že celo v svojem delovanju čilo napreduje. 3. junija dopoldne smo se zbrali v Podsredi in od tod se podali proti kake $\frac{1}{2}$ ure na goro oddaljenem gradu kneza Windischgräz-a, kjer nam je bila na prošnjo našega velevrlega okrajnega glavarja velika in lepa sobana k zborovanju pripravljena. (Na omenjeni grad se nekteri zgodovinske imenitosti minolih časov naslanjajo.) Prav prijazno nas sprejme ondošnji gospod oskrbnik in skazuje znamenitosti grada i njega okolice. Ob 11. uri prične zborovanje predsednik, c. k. okr. šol. nadzornik gospod Jamšek pozdravlajoč vse nazoče „dobro došli“, ter poroča potem, da pri zadnjem našem shodu na Vidmu k društvu pristopivši gospod c. k. okrajni glavar denes ne pride, ker je vsled svojega pismenega poročila službeno zadržan. Potem je gosp. J. Ulčar, bivši provizor v Dobji, ondi zdaj kot stalno potrjeni navadno prisego prisegel. Temu pak sledi daljši govor o uravnavi ljudske ali narodne šole po zgodovinskih datah, kojega je na občno zadovoljnost v nemiškej besedi razvijal gospod T. Dernač, voditelj in učitelj trirazredne narodne šole v Sevnici.

Zdajci pak poprime besedo gospod predsednik o zemljepisnem uku v narodnej šoli, in sicer v gladkej slovenščini. On obžaluje, da se je do sedaj po nižjih šolah in pripravnicah tako

*) Prosimó.

Vredn.

malo na ta prevažni in zanemivi uk ozir jemalo. Govornik raztegne zemljevid zelene Štajerske, ter jo, navajaje sredstva in načine vspešnemu učenju, prav določno in umljivo popisuje in z Dr. Razlagovem besedami: „Bodi zdrava domovina, mili moj slovenski kraj!“ uname med poslušalci navdušena, nekava nježna čutila in strogo pozorno pazljivost, koja je skoz in skoz spremljevala njegov govor. — Ker je manjkalo dveh poročevalcev, se je seja končala o $\frac{1}{2}$ 1 ure popoldne. Dva gospoda od skupščine voljena izročita gosp. oskrbniku našo iskreno zahvalo z namenom, da jo naznanja svitlemu knezu Windisehgrätz-u, ker nam je v zborovanju pripustil sobane v svojem gradu. Vrnivšim se iz grada pridejo naproti ravno došla — manjkojoča poročevalca gg. P. in O. in učiteljica gospodična T., koje je, med hribi se vozeče, slaba cesta zakasnila. Brez ovira je društvo vzelo njuno dobro voljo za čin. — Bratovsko, da prav milo je bilo videti, ko so si učitelji pri skupnem obedu zbrani pri prijazno postrežnem gostilničarji Simonišek-u, koji, ne nadjaje se toliko obilo gostov, ni imel dosti točaric in strežajev, res prav po domače eden drugemu stregli in se zabavali. Največja hvala gre v tem oziru ondošnjemu gosp. Vezenshek-u. Ker so eni želeli do vlaka priti v Rajhenburg, se nam je bilo prehitro posloviti. Prihodnje shod bode 3. julija v Sevnici. Želeti bi bilo, da nas takrat tudi novoizvoljeni, svojega posla popolnoma zmožni gospod pevovodja s kakim lepim pevskim zborom iznenadi, kar je zarad njegove bolehnosti zdaj izostati moralo.

V. Jarc, zapisnikar.

Razne novice in drobtine.

(Mariborsko učiteljsko društvo) je vlada razpustila zaradi zaupnice Robies-u. Vsled tega ne bode letos v Mariboru zbora štaj. „Lehrerbunda.“

(Kmetijska šola za učitelje) bode v letošnjih počitnicah v Gradcu.

(Kranjski učitelji) bodo imeli od 25. avg. do 27. sept. v Ljubljani napredovalno izobraževalni tečaj.

(„Narodna škola“) se imenuje novo društvo hrvatskih in slavonskih učiteljev v Zagrebu. Za svoje častne ude je razen drugih jugoslavenskih šolnikov volilo ti-le slovenske učitelje: Andreja Praprotnika, Ivana Tomšiča in Ivan Lapajne-ta.

Razpisi učiteljskih služeb po Slovenskem.

Na Štajerskem: Podučiteljski službi v Ormužu in Veliki nedelji s 360 in 300 ter stanovanjem do 10. julija.

Na Koroškem: Uč. služba v Bistrici v Rožnem dolu s 400 gl. na okr. š svet v Celovcu.

Listnica: G. V. J. e. v R.: Ne zameri, ni bilo mogoče preje! G. dopisniku iz ormuškega okraja: Ni bilo prostora, za ta list, prihodnjič gotovo. G. Bonin iv Rojana in eden jegovih kolegov nam pišeta, da je g. B. bolj še svoj izpit napravil, kakor je pisal dopisnik iz Istrije v 16. štev. „Učitelja.“ Prav je.

Založnik J. Lapajne.

Za vredništvo odgovoren F. Breier. — Tisk „Narodne tiskarne“ v Mariboru.